

Ez az impozáns kötet a Magyar PEN Club kérésére született, arra az alkalomra, amelyen Bonnefoy 2014-ben Pécsen átvehette a Janus Pannonius Költészeti Díjat. A huszadik század egyik legnagyobb francia költőjének tartott Yves Bonnefoy 1923-ban Tours-ban született, és matematikai tanulmányokat követően filozófiatörténetet, majd művészettörténetet tanult. Költőkarrierje szürrealista versekkel indult, később – az érzékelhető valóság mélyebb rétegeit kutatva – alkotta meg egyéni hangú, hermetikus költői világát. Belső útkeresésről szóló metafizikus verseivel már korán elismert, sikeres költővé vált.

Szathmári Éva 37

„A LÉT HALKBESZÉDE IRÁNTI FINOMHALLÁS”

Másik otthon. Yves Bonnefoy
az ezredfordulón*

„Azon francia költőgenerációhoz tartozik, amelynek tagjait André Du Bouchet-vel, Philippe Jaccottet-val, Jacques Dupinnel és a magyar származású Lorand Gasparral együtt a jelenlét költőiként tartjuk számon” – olvasható a könyvhöz tartozó könyvjelzőn. Több mint száz kötete jelent meg, műveit mintegy harminc nyelvre fordították le, és hazájában a legrangosabb költészeti díjakat nyerte el. Tanárként és fordítóként is elismert volt, főként Shakespeare, Yeats, John Donne, Keats, Leopardi és Petrarca költeményeit fordította francia nyelvre. Magyarul korábban két kötete jelent meg: *Még egyre az a hang* (Európa, 1973) és *Kép és jelenlét: Yves Bonnefoy válogatott írásai* (Argumentum, 2007), ezenkívül több költői antológiában és a *Nagyvilág* folyóiratban is szerepelt. A Nobel-díjra többször is jelölt költő egy éve, 2016. július 1-én hunyt el.

Bonnefoy költői hitvallását jól tükrözi az az eszmefuttatás, amelyet 2007-es magyarországi útja során a *Litera* számára készített interjúban mondott el: „Annak a reményéről van szó, hogy újra kapcsolatot teremthetünk az általunk megélt valósággal. Olyan kapcsolat ez, amely képes rá, hogy lelkünkben életben tartsa a végesség gondolatát, azt, hogy mi, akik egy adott pillanatban, egy adott helyen élünk, halandók vagyunk. A többi emberrel való szoros kapcsolat megteremtésének egyetlen módja ez a belátás, így van lehetőség rá, hogy magunkhoz és másokhoz közel kerülhessünk. Ettől foszt meg bennünket a hétköznapi gondolkodásmód, amely, lévén konceptuális, általánosít, s a részleges, absztrakt valóságot tárja eléink, tehát megakadályoz bennünket abban, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljünk a valósággal, azaz saját magunktól foszt meg minket. Annak a reményéről van szó tehát, hogy ez a kapcsolat helyreállítható. Nem természetfeletti reményről beszélünk,

nem valamiféle hitről, s nem arról, hogy van másik világ, ahol emberi lét valami más formában jelenne meg, hanem egyszerűen a költői alkotás lényegében való hitről.”¹

38 A jelen kötetet, amelyben prózaversek, szabad versek, kötött versek (szonettek) és esszék váltják egymást, az ezredforduló táján megjelent költői termésből Sepsi Enikő válogatta és szerkesztette. Az igényes, szép fordítások Bárdos László, Fölköli Gábor, Gyuris Kata, Kovács Krisztina, Makádi Balázs, Sepsi Enikő és Szócs Géza munkáját dicsérik.

A *Görbe deszkák (Les Plances courbes)* című kötetből fordított, hol könnyedebb hangvételű, hol fajsúlyosabb, gyakran több jelentésrétegű versek közül a címadó prózavers a Szent Kristóf-történet parafrázisának tekinthető. Sepsi Enikőnek a kötetben megjelent tanulmánya szerint kései *ars poetica*, „a végtelen, a megnevezhetetlen, az elgondolhatatlan előtt elgörbülő, meghajló, önmagára visszahajló költészetről az ősrégi toposz, a bárka metaforájának kibontásában.” Végső kicsengése: „Felejtsd el ezeket a szavakat. Felejtsd el a szavakat”. Másutt a „Megtanul nem tudni” mondat hasonló gondolatot sűrít magába. A *Szavak lépve* című nagyobb lélegzetű vers szintén a költészetről szól, már-már himnikus hangvétellel, magát a költészetet szólítva meg:

*S ha megmarad
Bármilyen más, mint egy szellőkés, szikla, a tenger,
Tudom, te leszel az; akár éjjel is,
Horgonyt vetve, imbolyogva a homokos parton,
És a rőzse, és a nedves ágra vetett
Szikra; majd a reszketeg láng
Tétova várakozása;
Az első szó hosszú hallgatás után,
Az első láng fellobbanása a holt világ mélyein.*

(Bárdos László fordítása)

A következő művek *A horgony hosszú lánc (La longue chaîne de l'ancre)* és az *E pillanatban (L'Heure présente)* című kötetekből valók, melyekben Bonnefoy a próza és a vers kapcsolatát és a kettő közti átmenetet kutatva a tudattalan mélyvizeiben merül el, mintegy kitágítva ezzel a tudat birodalmát. „A próza megforgatja a világról alkotott felfogás talaját, amelyen így eleve nek maradnak a napi gondolatok által elnyomott benyomások és megérzések, a versek pedig az ily módon megújult szavakkal igyekeznek jobban rákérdezni a lét és a nemlét, az értelem és az értelmetlenség kérdéseire.”² Az *Isteni nevek* című ciklus költői prózája jól szemlélteti gondolat és érzékelés ezen párhuzamát: „...egy napon megjelent itt egy különös, komor hitű idegen, aki

eldöntötte, hogy az emberiség vétkes, mivel olyan tárgyakat tart maga körül és önmagában, melyeket szerethet [...] Így kiáltott fel: Isten ennél sokkal több! Nem is értette, hogy ha mindent lángba borít, azzal csak további neveteket ad istennek: tűz, halál. Elárulja azt, akinek talán arra lett volna szüksége, hogy felfedezzék számára a boldogságot; elárulja azt az istent, aki szívesen megosztotta volna nevét mindennel és semmivel a földön, legyen az a búzamező, a nap, az ágy félhomályában szétterülő haj, a végtelenbe tartó széláramlat vagy a fűszál." (*Gyuris Kata fordítása*)

A következő fejezet a *Hátország (L'Arrière-pays)* címen összegyűjtött esszék közül válogat. Sepsi Enikő ezekről Pilinszky szavait idézi a kötetben: „Útirajz, műkritika, önéletrajz, nagy intellektuális hőfokon – mindig azon ír – az elveszett éden kutatása, de nem a semmiben, képzeletünk másvilágában, hanem itt, az időben és a testben, abban a valóságban, amit megemel az emberi látomás. Szerinte a művészet folyton újjáteremt a földet, így támad fel az elveszett paradicsom, *L'Arrière-pays*, ahogy nevezi." A „léttöbblet” keresésének vágya, a mindennapi létezés, a múlt idő, az elvesző lehetőségek, esélyek helyett a létezést „az esszenciájában, a végtelenben, időn kívül” történő megélésnek szándéka szólal meg ezekben az esszében. Ehhez nyújt inspirációt az alábbi meg erősítés: „Ennek a harmóniának értelme van, ezek a tájak és formák, bár még mozdulatlanul, elvarázsoltan talán, de beszéd, csak nézni kell és erővel odahallgatni, hogy az abszolútum megnyilatkozzon, bolyongásaink végén.” (*Sepsi Enikő fordítása*)

A kötet egy Paul Celanról szóló hosszú, filozofikus eszme-futatásokkal átszőtt esszével zárul, amelyben a szerző mély empátiával és igazságszeretettel a Celan plágium-üggyel kapcsolatosan fogalmaz meg fontos gondolatokat.

A kivételes klasszikus műveltségű, lenyűgöző intellektusú és – ahogyan utószavában Szócs Géza írja – „ontológiai érzékenységgel”, „a lét halkbeszéde iránti finomhallással” megáldott Bonnefoy költői életművének szinte minden eleme megcsillan ebben a tematikailag, formailag és tartalmilag is gazdag válogatásban. A költő jellegzetes, visszatérő szavai: fű, fa, ösvény, kő, homok, gyermek, fény, égbolt, csillag, álom, halál. Álljon itt két példa az álom minduntalan felbukkanó motívumának szép, dalszerű kibontására:

*az álom vízébe lépünk mezítláb:
Langyos a víz, nem tudjuk, ébren vagyunk-e,
vagy az álom lassú, higgadt mennyköve
Rajzol-e jeleket a zilált ágak közé.*

(*Szavak lépvesszőjén I., Bárdos László fordítása*)

*Hazug az álom – ám álmodni mégsem az.
Az álmaid hát váljanak csak két lovaggá,
Álarc az egyiken, de olykor
Fedetlen arca tündököl föl.*

40

(E pillanatban III., Makádi Balázs fordítása)

A gyermeki ártatlanságnak, a gyermekeknek – akik „még tudják, vagy legalábbis nem felejtették el teljesen” – kitüntetett helyük van Bonnefoy költői világában. Azt az esélyt jelenítik meg, melyet a költészet – és általában a művészet – a fogalmakon túli valóság átélése, „az érintetlen, eredeti állapotában lévő világtudat” érzékelése révén az önmagunkhoz való visszatalálás reményét hivatott ébren tartani.

Befejezésként álljon itt egy felemelő idézet a reményről:

*S te, pillanat, most ne tagadd meg,
Szívd vissza szavad villám tévelygő kezéből,
Hallgasd, hogy szót terem a semmiből,
Merészkedj
a bizonyosságig, mit nem bizonyít semmi,*

S hagyj örökül, hogy nem reménytelen halunk meg.

(E pillanatban III., Makádi Balázs fordítása)

* PEN Club – Pluralica, Budapest, 2014

¹ HORN Gabriella, *Benne élni a találkozásban – Interjú Yves Bonnefoy-val*, Litera, 2007. november 9. <http://www.litera.hu/hirek/benne-elni-a-talalkozasban>. Utolsó letöltés: 2017. július 7.

² A *L'Heure présente* précède de *La Longue Chaîne de l'ancre* et suivi de *Le Digamma* c. kötet ismertetőjéből, <http://www.gallimard.fr/Catalogue/GALLIMARD/Poesie-Gallimard/L-Heure-presente-precède-de-La-Longue-Chaîne-de-l-ancre-suivi-de-Le-Digamma>

